

Вірність в особистісних взаєминах: підходи до розуміння.

У статті розглядаються основні підходи щодо розуміння вірності в особистісних взаєминах студентів, подається змістова структура даного поняття.

Ключові слова: *вірність, особистісні взаємини, юнацький вік, змістова структура, рефлексія, емпатія.*

Питання морального виховання особистості завжди привертало увагу педагогів і психологів. У наш час, коли відбувається творення незалежної, правової, демократичної держави та інтеграції України до загальноєвропейського товариства дедалі більшої гостроти набуває проблема формування моральних цінностей, серед яких важливе місце належить вірності. Орієнтири щодо вирішення окресленої проблеми знаходять своє відображення в Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Законі України «Про вищу освіту», «Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти». На сьогодні актуальним постає завдання щодо створення такої системи виховання, яка забезпечувала б високий рівень розвитку моральних якостей особистості, серед яких стрижнева роль належить вихованню вірності в особистісних взаєминах підростаючого покоління. У системі роботи викладачів вищих навчальних закладів спостерігаються переважно орієнтації на здобуття знань, умінь і навичок, а проблеми виховання моральних якостей, зокрема, вірності залишаються поза центром їхньої уваги.

Питання виховання загальнолюдських моральних цінностей у підростаючого покоління відображено у працях видатних зарубіжних учених Г. Гегеля, І. Гербарта, Д. Дьюї, Я.Коменського, Ф. Ніцше, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, П. Тейяра де Шардена, А. Швейцера та інших.

Вітчизняні мислителі також приділяли значну увагу зазначеній проблемі, починаючи ще з епохи Київської Русі (Іларіон, Святослав, Володимир Мономах), а також відомі просвітителі П. Могила, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, О. Духнович, К. Ушинський, Х.Алчевська, Б. Грінченко, Г. Ващенко, В. Вернадський, І. Огієнко, С. Русова, Б.Наврочинський, А. Макаренко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та інші.

У працях українських учених В. Андрущенко, І. Беха, М. Боришевського, І. Зязюна, О.Киричука, знайшли своє відображення соціально-філософський та психологічний аспекти моральності. Вагомий внесок у дослідження проблем морального виховання особистості зробили такі вчені, як В. Білоусова, Г. Васянович, Л. Виготський, В. Киричок, О. Кононко, Г.Костюк, О. Леонтєв, В. Оржеховська, М. Фіцула, К. Чорна. Питанню формування вірності особистості значну увагу приділяли В. Сухомлинський, І. Бех.

Що ж стосується проблем міжособистісних взаємин, то їм приділяється увага у працях В. Агеєва, І. Беха, О. Бодальова, Л. Гозмана, Є. Головахи, О. Єршова, І. Карчевського,

М.Когана, Я. Коломинського, В. Куніциної, О. Леонтєва, О. Мудрик, М. Обозова, Л. Орбан-Лембрик, Н. Паніна, Б. Паригіна, А. Петровського, В. Семиченко, В. Сухомлинського, В.Трусова, Є. Цукатової, Н. Щуркової та інших.

Метою статті є розгляд змістової структури вірності особистості.

Вірність ми розглядаємо як особистісний конструкт, що визначає специфіку міжособистісних взаємин. Зокрема, це надійність, відповідальність, емпатійність, обов'язковість людини у різних обставинах, пов'язаних з міжособистісною взаємодією. Особистість зі сформованим почуттям вірності сприймає іншу людину у контексті турботливого до неї ставлення, а характерною ознакою такої людини є її надійність у різних життєвих обставинах. Особливості виявлення вірності у взаєминах зумовлюються життєвим досвідом особистості, її ціннісними орієнтаціями та рівнем розвитку самосвідомості.

Основним засобом становлення й розвитку особистості у юнацькому віці виступають особистісні взаємини. Аналіз змістового аспекту ціннісних орієнтацій свідчить про домінування у юнаків таких особистісно значущих цінностей, як «вірні друзі», «кохання», «щасливе сімейне життя». Для юнаків і дівчат актуальною є проблема пошуку «розуміючого друга». Серед моральних рис одногрупників студенти найбільше цінують розуміння, доброту, товариськість, чесність, готовність допомогти, вірність, надійність, постійність, емпатійність у взаєминах. [6, с.205-207].

Виховання вірності в особистісних взаєминах студентів ВНЗ потребує розгляду її структурних компонентів. Змістову структуру вірності можна представити взаємопов'язаними і взаємозумовлюючими компонентами: когнітивним, емоційно-мотиваційним, практичним.

Когнітивний компонент включає в себе уявлення студента про свої моральні якості, серед яких вірність в особистісних взаєминах займає провідне місце. Вірність особистості ґрунтується на певному рівні знань, зміст яких розкривається у правилах, нормах, цінностях прийнятих у соціумі та є основою їх практичного втілення у взаєминах. На основі соціальних норм і цінностей у юнаків і дівчат формується певне ставлення до своєї поведінки, партнерів зі спілкування, взаємодії, до вияву вчинку-вірності, а також до членів референтної групи. Необхідно зазначити, що норми, цінності виступають для студентів умовою, засобом, основою, продуктом пізнання соціальної дійсності, оскільки завдяки їм у юнаків і дівчат виробляється ціннісне ставлення до оточуючих людей, через їх призму актуалізуються їх самоцінні потенціали та особливості вияву вірності.

Важливу роль у вихованні вірності в особистісних взаєминах студентів ВНЗ відіграє рівень знання ними складових соціального інтелекту як специфічного когнітивного утворення, яке забезпечує їх успішне спілкування з оточуючими та знаходить свій вияв в умінні творчо підходити до питань взаємовідносин з іншими людьми. [3, с.41-49].

Зокрема, у цьому віці виникає і розвивається особливий вид діяльності – спілкування, основним змістом якого є ровесник або інша значуща людина. Спілкування проявляється в побудові взаємин з ровесниками на основі певних етичних норм. Знання юнаками і дівчатами особливостей особистісної взаємодії, норм, правил поведінки, прийнятих у соціумі, особливостей вияву вчинку-вірності забезпечують ефективність взаємин з ровесниками, оточуючими людьми. «Потреба в глибокому особистісному контакті особливо гостро переживається в ранньому юнацькому віці, коли прагнення молоді до усвідомлення своєї індивідуальності, до самовираження вимагає як дзеркала (іншого «Я», так і вияву співучасті). Вірогідно, цим можна пояснити потяг юнаків і дівчат до товариського дружнього спілкування». [2, с.113].

Юнаки та дівчата впевнені у тому, що вірному, надійному другу можна розповісти свої таємниці, «відкрити душу», поділитися своїми переживаннями, щодо тієї чи іншої проблеми, адже вірний друг – це та людина, яка завжди зрозуміє та підтримає і ніколи не зрадить. Вірність виявляється в усій своїй величч, коли людина не зраджує своїх благородних

почуттів, коли їй властиве загострене почуття сорому. Вірність включає взаєморозуміння між юнаками і дівчатами, при якому кожен з них достатньо добре знає особистісні якості своїх партнерів. Адже перебування студентів тривалий період у товаристві один одного, виконання спільних завдань потребують від них узгодженості як на психофізіологічному рівні (вплив темпераменту, потреб тощо), так і на психологічному та соціально-психологічному рівні (узгодженість соціальних ролей, інтересів, ціннісних орієнтацій тощо). У ролі критерію міжособистісної сумісності виступає суб'єктивна задоволеність юнаків і дівчат процесом і результатами взаємодії, яка супроводжується взаєморозумінням, взаємоповагою, взаємними симпатіями, виникненням впевненості в позитивності контактів.

Для характеристики вірності в особистісних взаєминах необхідно визначити наскільки повно та адекватно партнер зі спілкування здатен зрозуміти іншого та самого себе. Від цього значною мірою залежить темп ефективної взаємодії між ними. Відтак, до процесу розуміння студентами один одного включається механізм рефлексії. Тому одним із важливих складників когнітивного компонента вірності в особистісних взаєминах студентів ми визначаємо рефлексію. Це не просто знання або розуміння іншого, а знання того, як інший розуміє свого партнера, своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення один одного, глибоке, послідовне взаємовідображення, змістом якого є відтворення внутрішнього світу партнера зі взаємодії, причому в цьому внутрішньому світі, в свою чергу, відображається внутрішній світ першого. [4, с.157].

Таким чином, показниками когнітивного компонента нами визначається: розуміння сутності вірності особистості, механізмів її прояву та усвідомлення необхідності її виявлення в особистісних взаєминах; знання норм, правил поведінки і спілкування, прийнятих у соціумі та усвідомлення доцільності їх дотримання; володіння системою знань про особливості особистісних взаємин, сумісність, рефлексію. Критерієм розвитку когнітивного компонента є повнота, глибина осмислення, міцність знань про вірність в особистісних взаєминах та усвідомлення доцільності оволодіння ними.

Знання про сутність і зміст вірності є необхідною, але не достатньою умовою для її виховання в особистісних взаєминах студентів. Ці знання повинні стати їхніми переконаннями. Дослідники акцентують увагу на емоційно-ціннісній основі знань, тому що знання внутрішньо засвоюються тоді, коли переживаються студентами як цінність, стають для них внутрішніми мотивами поведінки. Відповідно до цього, когнітивний компонент вірності в особистісних взаєминах студентів набуває цінності за умови його поєднання з почуттями молоді.

Емоційно-мотиваційний компонент вірності виявляється в почуттях, переживаннях юнаків та дівчат, що відображають ціннісне ставлення до інших людей, до себе, оточуючої дійсності. Як стверджують вчені, однією з умов перетворення знань у спрямовані переконання є формування моральних почуттів, які відображають переживання людиною свого ставлення до загальнолюдських суспільних вимог, вчинків, дій, (І. Бех, Г. Бочкарьова, Л. Божович та ін.). Саме переживання "інформують" людину про те, в яких стосунках з довкіллям вона перебуває і відповідно до цього вона корегує свою поведінку.

Вияв вчинку-вірності можливий за умови виникнення позитивного почуття у ставленні до іншого індивіда, прагнення перебувати в його товаристві (привабливість для іншої людини). Головним регулятором особистісних взаємин є привабливість однієї людини для іншої. [5, с.26]. Необхідно зазначити, що почуття, які відчуває людина, не просто нею переживаються, виражаючи при цьому суб'єктивне ставлення до певних явищ дійсності, осіб, вони стають мотивами її вчинків.

Вчинок-вірність будується на основі сукупності потреб студентів, зовнішніх умов, що спонукають до дії, а також вибору зразків дії. Основою для вибору друга є відображення неусвідомлених потреб студента, підтвердження свого «Я» у друзях, ідентифікація з другом, підтвердження в друзях свого доповнення; пошуки психологічного захисту, зразків для

наслідування. Вибір друзів, характер взаємовідносин з ними залежить від цих неусвідомлених психологічних потреб. Друг допомагає бути справедливим у ставленні до власного «Я», власної позиції.

Вірність передбачає також позитивний характер емоційних установок, спільність інтересів і потреб, схожість динамічної спрямованості і відсутність егоцентричних намагань. Емоційно-мотиваційний компонент вірності є комплексом мотивів, що спонукають молодих людей до взаємодії, спілкування, вияву вчинку-вірності. До таких мотивів належать мотиви самоствердження, ідентифікації з іншою людиною, саморозвитку і самоактуалізації (самовдосконалення), афіліації (прагненні встановити взаємини з іншими людьми), особистісного зростання (здатність володіти собою в будь-яких ситуаціях). [7, с.75].

Виявлення вірності студентами, досягнення ними взаєморозуміння у процесі взаємодії, відбувається на основі емпатії, тобто здатності «входити» в емоційний світ іншого партнера, розуміти його радощі та негаразди, переживання і невдачі, поразки й перемоги, знаходити духовне єднання з іншою людиною, без чого неможливе не тільки колективне, а й індивідуальне буття. Емпатія є важливим чинником вірності особистості та ефективним засобом розкриття, засвоєння і збалансованості внутрішнього змісту особистісних взаємин, соціальних норм. Без емпатії неможливе адекватне розуміння. Прояв емпатії в особистісних взаєминах свідчить про загальну установку не стільки на розуміння формального боку вияву вірності, скільки на входження в стан іншої людини. Дійова співучасть у долі іншого збагачує і розвиває особистісні взаємини.

Показниками емоційно-мотиваційного компонента ми визначаємо: усвідомлення необхідності виявлення вірності в особистісних взаєминах; ставлення до вчинку-вірності як особистісної цінності; наявність емоційно-позитивного ставлення до інших людей, до себе, оточуючої дійсності; розвинуту емпатію; емоційну саморегуляцію.

Практичний компонент вірності формується у процесі взаємодії молодих людей та пов'язаний зі свідомо регульованою діяльністю, поведінкою, на основі соціально-значущих норм, правил, що виражається в умінні студентів використовувати у взаємодії свої соціальні, комунікативні властивості, виявляти вірність у особистісних взаєминах. Він також репрезентується через вміння брати на себе відповідальність за інших та здатність до самоконтролю почуттів, поведінки.

Для розвитку практичного компонента вірності необхідно включати юнаків і дівчат у практичні моральні ситуації, що вимагають прояву вірності у взаєминах. Відповідно, це буде збагачувати їх власний досвід, сприяти виробленню звички виявляти вірність в особистісних взаєминах. На жаль, як свідчить практика у сучасних студентів виявляються протиріччя між потребою у набутті досвіду прояву вірності у взаєминах та індивідуалістичною спрямованістю їх поведінки. Цей компонент вірності в особистісних взаєминах студентів виявляється у ставленні до іншого як найвищої цінності, виявах милосердя, толерантності, великодушності. Так, А. Адлер зазначає, що соціально орієнтована людина виявляє істинне піклування про інших, зацікавлена у спілкуванні з ними, готова зробити свій внесок у благодійність інших людей. [1, с.159].

Відтак, механізмом утворення такої якості особистості як вірність є поєднання трьох компонентів: 1). Зразок – знання про вірність і особливості її прояву в особистісних взаєминах. 2). Емоція – переживання, яке приховане за нормою та виявляє ставлення особистості до особистості. Емоції мають і самостійну мотиваційну енергію – це мотор нашої поведінки, її мобілізуюча сила. Будь-яка емоція існує в єдності з образом (когнітивна структура) і афективним її тоном. Внаслідок цього відбувається кодування інформації в довготривалій пам'яті. 3). Дія (вчинок). Вчинок-вірність, як акт морального самовизначення особистості щодо інших людей і самого себе. Вчинок завжди діалогічний. Він може бути зрозумілим лише в діалогічному контексті як смислова позиція однієї людини щодо іншої.

Саме через вчинки людина піднімається до своєї сутності і набуває досвіду вияву вірності в особистісних взаєминах.

У зв'язку з цим, вчинок-вірність є актом вільного волевиявлення, який особисто сконструйований і реалізований. Він має такі особливості: одиничність, відповідальність, аксіологічність (базою для його оцінки слугує не технічна сторона, а її морально-етична сфера). Вчинки, які повторюються, ведуть до фіксації особистісних настанов. Актуалізація морального вчинку-вірності можлива при відсутності соціального контролю. У вчинках можуть виявлятися протиріччя між спонуканням, мотивом вчинку та його результатом. Завдяки почуттям, що супроводжують дію-вчинок, розвивається здатність до самопідкріплення (почуттями, які були викликані попередньою аналогічною дією).

Відтак, практичний компонент вірності репрезентує свідомо регульовану поведінку на основі соціально-значущих норм, правил. Він передбачає оволодіння вихованцями соціальними-комунікативними вміннями і навичками, що дозволяють їм успішно встановлювати контакти з іншими людьми, виявляти вірність в особистісних взаєминах, створювати свій власний алгоритм вірності у взаєминах, самооцінювати результат вчинку-вірності. Практичний критерій дає змогу встановити ступінь відповідності мотивів соціальної поведінки юнаків і дівчат із їх діями та вчинками. Він є спонуканням вихованців до зусиль, спрямованих на виявлення вчинку-вірності, ставлення до нього як особистісної цінності, самореалізацію ними власних можливостей, до саморозвитку.

Визначаючи показники практичного компонента вірності, які одночасно виступають і критеріями виявлення рівня його сформованості, необхідно взяти до уваги такі особистісні характеристики вихованців, як товариськість, надійність, незмінність, постійність, відданість, відповідальність, емпатійність, обов'язковість, контактність, комунікабельність.

Таким чином, дослідження змістової структури вірності особистості свідчить, що когнітивний, емоційно-мотиваційний, практичний компоненти тісно пов'язані між собою, оскільки при їх характеристиці вони розглядаються як єдине ціле. Тому будь-яке послаблення щодо розвитку одного з них неодмінно відіб'ється на інших двох, а також і на загальному рівні сформованості вірності в особистісних взаєминах студентів. Взаємозв'язок, який наявний між компонентами, сприяє тому, що посилення одного з них буде одночасно збагачувати інші.

Література:

1. Адлер А. Понять природу человека. / Альфред Адлер; [перевод Е. А. Цыпина]. – СПб.: Академический проект, 1997. – 230с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280с. – (Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навчально-методичне видання; Кн.1).
3. Булка Н.І. Креативність і соціальна компетентність / Н.І.Булка // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №10. – С.22-27.
4. Кон И.С. Психология ранней юности. / Кон И. С. – М.: Просвещение, 1989. – 255с. (Книга для учителя).
5. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. / Обозов Н.Н. – К.: Лыбидь при Киев. ун-те, 1990. – 192с.
6. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. / Орбан-Лембрик Л.Е. – К.: Либідь, 2004. – 576с. – (Підручник. Кн.1).
7. Семиченко В. А. Пути повышения эффективности изучения психологи. / Семиченко В.А. – К.: «Магістр – S», 1997. – 294с. – (Учебное пособие).

Свириденко И.Н. Верность в личностных отношениях: подходы к пониманию.

В статье рассматриваются основные подходы понимания верности в личностных отношениях студентов, приводится содержательная структура данного понятия.

Ключевые слова: верность, личностные отношения, юношеский возраст, содержательная структура, рефлексия, эмпатия.

Sviridenko I.N. Fidelity in personal relations: approaches to understanding.

The article deals with the main approaches to understanding the term “fidelity” in personal relations of student's. The content structure of this term is presented.

Key words: fidelity, personal relations, teenager, reflection, empathy, content structure.

СВИРИДЕНКО ІРИНА МИКОЛАЇВНА

Аспірантка кафедри педагогіки ЖДУ ім. І.Я. Франка

10003, м. Житомир, вул.. Перемоги 99, кв. 60

8(0412) 425649, 8(098)054-83-23.

